

Marek Cieszkowski
Jolanta Mędelska

Germanizmy leksykalne w wileńskim
słowniku błędów językowych
Juliana Szweda. Suplement

1. Wprowadzenie

Mów poprawnie. Słownik błędów językowych (Wilno 1931) to praca z zakresu kultury języka polskiego napisana przez wileńskiego polonistę Juliana Szweda. Opracowanie to było dość dobrze znane w okresie międzywojennym (Zawiliński 1932; Szober 1937: XV), jednak po II wojnie światowej niemal całkowicie o nim zapomniano¹. Tymczasem *Słownik...* okazał się ciekawym źródłem materiału do badań nad stanem polszczyzny północnokresowej w dwudziestoleciu międzywojennym (Mędelska 2005) i – dość nieoczekiwanie – bardzo dobrym źródłem germanizmów gramatycznych (Cieszkowski, Mędelska 2009b) oraz leksykalnych (Cieszkowski, Mędelska 2007b, 2009a), a także zbiorem wielu innych interesujących wyrazów (Cieszkowski, Mędelska 2007a). Wileński nauczyciel zgromadził w swej pracy materiał językowy z Wilna i Wileńszczyzny oraz z Małopolski i ze Śląska Cieszyńskiego.

Kilka lat temu wyekscerpowaliśmy z tego *Słownika...* ok. 180 germanizmów leksykalnych² i przedstawiliśmy je w dwóch artykułach (Cieszkowski, Mędelska 2007b, 2009a). Później, w trakcie wypisywania materiału gramatycznego (Cieszkowski, Mędelska 2009b), dostrzegliśmy jeszcze ok. 30 innych leksemów pochodzenia niemieckiego, które poprzednio uszły naszej uwadze. Stało się tak, ponieważ praca J. Szweda okazała się

¹ Odwołał się do niego chyba tylko S. Słoński (1947: 5).

² Mamy na myśli zarówno pożyczki właściwe, jak i derywaty tworzone od podstaw niemieckich.

wyjątkowo trudna w eksploracji. Autor uczynił hasłami słownikowymi wyłącznie wyrazy ogólnopolskie, a nie regionalizmy (czy też błędy językowe), więc – nie znając postaci ogólnopolskiej – nie można było dotrzeć do nich bezpośrednio³. Chcąc np. sprawdzić, czy zarejestrowano rzeczownik *szrank*, trzeba było wiedzieć, że oznacza on ‘szafa’ i że właśnie w artykule *szafa* należy go szukać, zapis słownikowy bowiem wygląda następująco: „*szafa* (nie: *szrank*)”. Zawodził także dołączony do *Słownika... Skorowidz barbaryzmów, neologizmów, prowincjonalizmów oraz ważniejszych błędów fonetycznych i etymologicznych, objaśnionych w treści słownika* (s. 259-272), ponieważ nie wprowadzono do niego np. wariantów fonetycznych zarejestrowanych regionalizmów. Sprawne ekscerpowanie zapożyczeń utrudniał też brak kwalifikatorów etymologicznych (*ang.*, *fr.*, *nm.*, *ros.*). Aby wydobyć z pracy J. Szweda, liczącej 258 stron drobnego druku, germanizmy leksykalne, musieliśmy mozolnie, słowo po słowie przedzierać się przez wszystkie – nierzadko dość rozbudowane – hasła.

Tak więc dopiero w trakcie ekscerpcji prowadzonej po raz drugi ujawniliśmy – głównie wewnątrz poszczególnych artykułów hasłowych – kolejne leksemy pochodzenia niemieckiego. Uważamy, że jest to dość cenny materiał językowy, zanikająca już dziś leksyka, którą na pewno warto przypomnieć. Zapożyczenia niemieckie przedstawimy w tym miejscu według schematu zastosowanego w odniesieniu do dużej grupy germanizmów, opracowanych przez nas wcześniej.

Ekscerpt, niewielki tym razem, sprawdziliśmy w czterech słownikach definicyjnych języka polskiego (SL, SWil, SW, SJPD), a także w kilku innych źródłach obejmujących okres międzywojenny: słowniku etymologicznym (SEJP), ortoepicznym (SO) oraz wyrazów obcych (ESWO). Ustaliliśmy w ten sposób, czy germanizmy zarejestrowane w *Słowniku... J. Szweda* były czy też nie były szerzej znane na obszarze języka polskiego. Materiał, tak jak poprzednio, podzieliliśmy na dwie grupy, a mianowicie:

- 1) germanizmy zarejestrowane w słownikach definicyjnych języka polskiego⁴;
- 2) germanizmy niezarejestrowane w słownikach definicyjnych języka polskiego.

³ Praktyczniejsze rozwiązanie znalazł np. S. Słoński, zamieszczając w swojej pracy w charakterze haseł zarówno formy niepoprawne, jak i właściwe, np. *wiater* = *wiatr* oraz *wiatr*, nie *wiater* (1947).

⁴ Do tej grupy włączyliśmy także germanizmy zarejestrowane jedynie w SW z oceną *gwarowe*. Wiadomo bowiem, że w SW kwalifikator *gwarowe* odnosi się zarówno do dialektyzmów (gwaryzmów), jak i regionalizmów, może więc świadczyć o stosunkowo szerokim zasięgu zapożyczenia tak ocenionego.

Materiał w każdej grupie przedstawiamy w porządku alfabetycznym. Wokabulą w naszych słownikach jest wyraz pochodzenia niemieckiego wyeksцерpowany ze *Słownika... J. Szweda*. W łapkach – jako swoisty substytut jego znaczenia – podajemy wyraz hasłowy, pod którym J. Szwed zarejestrował dany germanizm. Przywołujemy także podstawową literaturę językoznawczą, głównie znane wydawnictwa poprawnościowe, prace dotyczące zapożyczeń niemieckich oraz (ze względu na miejsce wydania oraz jednoznaczne nacechowanie regionalne podstawowego materiału językowego wykorzystanego przez autora *Słownika...*) monografię dotyczącą polszczyzny północnokresowej (Kurzowa 1993) i południowokresowej (Kurzowa 1985). Podajemy też niezbędne dane ze źródeł niemieckich.

2. Germanizmy zarejestrowane w słownikach definicyjnych języka polskiego (słowniczek)

bady (s. 62) ‘miejscowość kąpielowa’ (*Wyjeżdżam do miejscowości kąpielowej*, nie: *do badań*), nm. *das Bad, die Bäder* [DGWDS, s. 291] (SW jako *żart*. ‘kąpiele, miejsca kąpielowe’: *Włóczyć się po badach*; ESWO *bad* ‘kąpiel, miejscowość kąpielowa’, też *badediener* ‘posługacz kąpielowy’, *bady* w SGP; z końca XIX w. m.in. za „Bluszczem” i „Przeglądem Tygodniowym” (Bliziński 1888: 11)⁵; wśród błędów językowych okresu międzywojennego (Wróblewski 1926: 51); *badować* ‘kąpać się, przebywać w kurorcie’ znane w polszczyźnie Lwowa (Kurzowa 1985: 135));

befel (s. 190) ‘rozkaz’, nm. *der Befehl, die Befehle* [DGWDS, s. 320] (SW jako *niepopr. woj.*; *na befehl* ‘na rozkaz’ wśród germanizmów o charakterze czysto kontaktowym w mowie mieszkańców Bydgoszczy (Dyzak 2003: 87));

flek (s. 149) ‘plama’, nm. *der Fleck, die Flecke* [DGWDS, s. 858] (SW jako *mało używane* z odsyłaczem do *blach*⁶ i cyt. z H. Sienkiewicza: *Wodą tą umywasz sobie lice, chęszli piegi i insze fleki spędzić*; SGP tylko ‘miejsce’; ESWO tylko ‘łata w dachu, ścianie, podłodze, parkanie’; wśród pożyczek nowo-wysoko-niemieckich, ale jako ‘warstwa skóry na obcasie’⁷ (Karszniewicz-Mazur 1988: 138));

⁵ Z cytatem: „Za granicą znacznie mniej Polaków w tym roku spotkało się po wszystkich badach i curortach” i komentarzem: „Takich swawoli zwykła dopuszczać się najprzód humorystyka, poczem wyraz już dobrze osłuchany przekrada się do pism poważnych, i nie wiedzieć jak i kiedy, język «wzbogaca się» nowym wtrętem”.

⁶ A tam jako *mało używane*: *blach, blacha, blecha, flak, flek* ‘plama’ (<Nm. [blacke] = Nm. *Fleck(e)*>).

⁷ W tym znaczeniu notowane w słownikach.

kara (s. 220) ‘taczka’, nm. *die (Schub)karre, die (Schub)karren* [DGWDS, s. 2323/1430] (SL ‘wóz o dwóch niskich a mocnych i grubych kołach, mający skrzynkę wierzchem’, SWil ‘ts.’ z uzupełnieniem: *do wożenia śmieci, gnoju, stawiarki itd.* SW *kara* a. *kary* jako gw. ‘taczki’ <Nm. *Karren*, z łć. *carrus*>, SJPD ‘wóz na dwóch kołach [...]’ jako *przest.*; ESWO ‘taczka’, SEJP: „*kar* dla ‘taczek’ używa się po narzeczach”; SGP *kara* i *kary* ‘taczki’ z Kaszub i Kociewia oraz za „Gazetą Olsztyńską”); **kuplować** (s. 206) ‘sprzęgać’, nm. *koppeln / kuppeln* [DGWDS, s. 1555 / 1606] (SL z niem. ‘związywać, krępować’, SWil jako *mys.[liwski]* ‘wiele psów razem powiązać, prowadząc je na polowanie’, SW 1. ‘wiązać, krępować’ jako *mało używane*; 2. ‘wiązać psy [...]’, SJPD *daw.* ‘wiązać, łączyć, sprzęgać, krępować’; ESWO ‘ts.’);

kurort (s. 232) ‘uzdrowisko’, nm. *der Kurort, die Kurorte* [DGWDS, s. 1607] (SW ‘miejsce lecznicze’ jako *niepopr.* <Nm. *Curort*>, SJPD *przest.*; ESWO ‘miejscowość lecznicza’; SO jako *niepopr.*; *curort* ‘miejscowość lecznicza, uzdrowisko’ z prasy końca XIX w. (Bliziński 1888: 16); z gwiazdka, która oznacza „zbędny wyraz obcy, który nigdy nie jest, jak to się niektórym wydaje, ozdobą języka, a często go szpeci” (Słoński 1947: 83); „lepiej było nie używać wyrazu *kurort*, który zresztą dziś już trąci myszką i należy do wyrazów obcych stopniowo wypieranych przez ich odpowiedniki” (Doroszewski 1968: 326); występuje w idiolekcie Z. Kurzowej urodzonej na kresach pd.-wsch., por. wyżej hasło *bady*);

munsztuk (s. 231) ‘ustnik’, nm. *das Mundstück, die Mundstücke* [DGWDS, s. 1829] (rejestrują bez kwalifikatora, zazwyczaj w kilku postaciach fonetyczno-graficznych: SL, SWil, SW i SJPD, a także ESWO i SEJP; wśród zapożyczeń staro- i średniopolskich jako ‘kiełzno’ a. ‘ustnik instrumentu dętego’ a. ‘ustnik cygara, papierosa’ (Nowowiejski 1996: 260); wśród pożyczek nowo-wysoko-niemieckich m.in. jako ‘część papierosa lub fajki, którą palacz trzyma w ustach’ (Karszniewicz-Mazur 1988: 173));

obdach (s. 132) ‘okap’, nm. *das Obdach* (blm.) [DGWDS, s. 1905] (SL *obdach* i *obdaszek* z niem. ‘daszek ściany od deszczu broniący’, SWil i SW ‘ts.’, SJPD *przest.*; ESWO);

obergurt (s. 162) ‘popręg’, nm. *der (Ober)gurt, die (Ober)gurte* [DGWDS, s. 1105] (SW ‘rodzaj popręgu [...]’);

obrychtowywać (s. 231) ‘ustawiać’ i s. 136 ‘oporządzać’, nm. *aufrichten* [DGWDS, s. 223]; zob. **rychtować**;

podsztrychowywać (s. 155) ‘podkreślać’, nm. *unterstreichen* [DGWDS; s. 2711] (SWil *strychować* ‘kreski, linijki, sztrychy robić’, SW ‘ts.’, SJPD tylko *sztrych* ‘linia, kreska, rysa [...]’; ESWO tylko *sztrych* ‘kreska, kresa, linia [...]’);

rolować (s. 222) ‘toczyć, walcować’, nm. *rollen* [DGWDS, s. 2175] (SW m.in. ‘wałkować’ i ‘zglądzać czopy osi [...]’, SJPD *techn.* ‘wygładzać, szlifować powierzchnię metalową’; wśród pożyczek nowo-wysoko-niemieckich *rola* ‘rodzaj wałka’ (Karszniewicz-Mazur 1988: 185));

rychtować (s. 231) ‘ustawiać’, nm. *richten* [DGWDS, s. 2161] (SWil ‘ustawiać’, SW ‘ts.’, SJPD ‘odpowiednio ustawiać <działo>; celować’ jako *przest.*; ESWO ‘1. ustawiać, 2. przyrządzać, 3. celować, 4. prostować’); SGP ‘kierować’: *Pan Bóg nade mną kulami rychtuje*; m.in. ‘nastawiać’ wśród błędów językowych okresu międzywojennego (Wróblewski 1926: 94);

szajba (s. 220) ‘tarcza’, nm. *die Scheibe, die Scheiben* [DGWDS, s. 2246] (SW m.in. w bliskich znaczn. ‘koło’, ‘kółko’, ‘krążek’);

szlusować (s. 214) ‘skupiać szeregi <o wojsku>’, nm. *sich anschließen* [DGWDS, s. 156] (SW ‘zapełniać sobą przerwę w szeregach [...]’, SJPD *przest.* ‘zwierać szeregi’; „szlusować jest dawnym terminem wojskowym, który wywołuje w nas skojarzenia z napoleońskimi grenadierami czy też wojskami epoki późniejszej, ale niewykraczającej poza końcową granicę wieku XIX” (Doroszewski 1964: 271));

sztyl (s. 224) ‘trzon’, nm. *der Stiel, die Stiele* [DGWDS, s. 2500] (SW *kow.* ‘trzonek młota’; ‘trzonek, uchwyt’ wśród zapożyczeń XIX-wiecznych (Nowowiejski 1996: 263));

taszka (s. 223) ‘torebka’, nm. *die Tasche, die Taschen* [DGWDS, s. 2565] (SL ‘kieszeń, kieszonka, kieska, worek, wśród ilustracji m.in. przysłowie: *Sięgnął do taszki i dobywa flaszki*’, SWil ‘ts.’, SW *tasza* ‘torebka, kieska [...]’ jako *stpol.*, SJPD *tasza* ‘torebka damska [...]’ jako *daw.*; ESWO *tasza* ‘kieszeń, kieszonka, worek’, SEJP *taszka* ‘sakiewka’);

wic (s. 257) ‘żart’, nm. *der Witz, die Witze*⁸ [DGWDS, s. 2894] (SW ‘żart, dowcip’, SJPD *przest.* ‘dowcip, żart, kawał’; wśród germanizmów utrzymanych w dzisiejszej polszczyźnie potocznej (Karszniewicz-Mazur 1988: 25); *wyc* ‘kawał, dowcip’ ze Śląska, Rzeszowszczyzny, ziemi dobrzyńskiej, Kociewia, Kaszub wśród wyrażen, które „nie będąc dialektyzmami wielkopolskimi w wąskim jego rozumieniu, należą do gwar objętych szeroko rozumianym dialektem wielkopolskim oraz do gwar spoza tego dialektu (wszystkie o podłożu dialektalno-kontaktowym)” (Dyszak 2002: 79), w mowie mieszkańców Bydgoszczy (Dyszak 2003: 86));

wypucować (s. 242) ‘wyczyścić’ *putzen* [DGWDS, s. 2072] (SWil *pucować* ‘tłustością obficie smarować’, SW ‘wytrzeć, wyszorować, wyczyścić

⁸ Por.: *das soll wohl ein Witz sein – to chyba jakiś żart* (WSPNNP).

[...], SJPD ‘ts.’ jako *pot.*; ESWO tylko *pučer* ‘czyściciel’, SEJP *pucować* ‘czyścić’, „szczególnie w gwarze wojskowej: *pucować buty*”; *niepopr.* w polszczyźnie tużpowojennej (Słoński 1947: 172));

zasztrafowany (s. 229) ‘ukarany grzywną’, nm. *bestrafen* [DGWDS, s. 371] (SWil *strofować*, *sztrofować* ‘karać, skazywać na karę pieniężną’ (z niem.); SW ‘okładać karą pieniężną, karać pieniężnie’⁹, SJPD tylko *sztraf* ‘kara, zwykle pieniężna [...]’ jako *przest.* dziś *gw.*; ESWO *sztrafować* ‘karać’ i *sztraf* ‘kara, zwł. pieniężna, grzywna’; zapis w SGP; *strof* (i *sztraf*) ‘kara pieniężna, grzywna’ wśród zapożyczeń XIX-wiecznych (Nowowiejski 1996: 324); *sztraf* wśród błędów językowych okresu międzywojennego (Wróblewski 1926: 100); do mowy mieszkańców Wileńszczyzny, odzwierciedlonej w *Słowniku... J. Szweda*, *sztraf* i *sztrafować* mogły się przedostać z języka rosyjskiego, w którym analogiczne germanizmy: *umpaф* i *umpaфovatъ* funkcjonują od czasów Piotra I, zob. ESRJa; tak też, jako rusycyzmy w polszczyźnie północnokresowej, traktuje *sztraf* i *sztrafować* Z. Kurzowa (1993: 467);

zole (s. 154) ‘podeszwy’, nm. *die Sohle, die Sohlen* [DGWDS, s. 2417] (SW *gw.* ‘podeszwa, zelówka u buta’; z okolic XIX-wiecznego Krakowa w SGP ‘część buta – podeszwa’; por. *branzola* ‘cienka skóra do okładania podeszwy wewnątrz obuwia, łącząca spód z wierzchem, brandzel’ w powojennej polszczyźnie wileńskiej (Mędelska 2000: 83-84); *brandsole* ‘czubki butów’ wśród germanizmów o charakterze czysto kontaktowym w mowie mieszkańców Bydgoszczy (Dyszak 2003: 87)).

3. Germanizmy niezarejestrowane w słownikach definicyjnych języka polskiego (słowniczek)

bratrura (s. 193) ‘piecyk, rura do pieczenia’, nm. *die Bratröhre, die Bratröhren* [DGWDS, s. 425] (SO *niepopr.* i *prow.* ‘piekarnik’¹⁰; SGP m.in. ze Śląska, Małopolski, okolic Lwowa; ‘ts.’ ze Śląska, Małopolski zach. i pd.-wsch. oraz kresów pd.-wsch. (Kucała 2002: 68), znane w polszczyźnie Lwowa (Kurzowa 1985: 143));

grad (s. 209) ‘stopień’ (*10 stopni mrozu*, nie: *10 gradów mrozu*), nm. *der Grad, die Grade* [DGWDS, s. 1070] (ESWO *grade* z fr. m.in. w tym znac., SO *gradus* z łac. jako *niepopr.*);

⁹ Bez kwalifikatora, choć *sztraf* ‘kara, zwykle pieniężna’ jako *gwarowe*.

¹⁰ S. Szober zaczerpnął ten wyraz z *Wykazów naczyń i narzędzi kuchennych, nadesłanych przez Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego* (SO, s. XIV).

fet (s. 222) ‘tłuszcz’, nm. *das Fett, die Fette* [DGWDS, s. 831] (SW w innym znac., choć, jak zdaje się wskazywać podana etymologia, w pewnym sensie bliskim: 2. *feta* ‘porcja mięsa’ „<Może z Nm. *fett* = tłusty>”); **rajtpajcz** (s. 215) ‘szpicruta’, nm. *die Reitpeitsche, die Reitpeitschen* [DGWDS, s. 2135]; **trap** (s. 221) ‘tętent’, nm. *der Trab* (blm) [DGWDS, s. 2609]; **wicowny człowiek** (s. 257) ‘żartobliwy człowiek’ (*żartobliwy człowiek*, nie: *wicowny człowiek*), nm. *ein witziger Mensch* [DGWDS, s. 2894]; zob. *wic.*

4. Posumowanie

Ekscerpt zawiera 27 jednostek leksykalnych zapożyczonych z języka niemieckiego. Zdecydowana większość tych germanizmów (21 wyrazów) była szerzej znana na polskim obszarze językowym, o czym świadczą zapisy w słownikach definicyjnych języka polskiego. Najstarszą, bo zarejestrowaną w początkach XIX w. w SL, warstwę zapożyczeń reprezentuje w naszym ekscerpcie 5 jednostek: *kara, kuplować, munsztuk, obdach, taszka*. Wszystkie te wyrazy powtarzają późniejsze źródła leksykograficzne (SWil i SW), wszystkie też trafiły do SJPD, słownika wydanego 150 lat później niż SL. W SJPD oceniono je jako przestarzałe lub dawne (bez kwalifikatora chronologicznego utrzymał się jedynie rzeczownik *munsztuk*). W połowie XIX w. pojawiły się w słowniku (SWil) kolejne germanizmy: *pucować, rychtować, sztrafować, sztrychować*¹¹. Dwa z nich: *pucować* i *rychtować* poświadcza też SJPD, pierwszy jako *pot.*, drugi – *przest.* Wszystkie 21 germanizmów wyekscerpowanych z pracy J. Szweda notuje SW, słownik wydany w pierwszych dziesięcioleciach XX w., z czego po raz pierwszy rejestruje 11 jednostek: *bady, betel, flek, kurort, obergurt, szajba, szlusować, sztyl, wic, sztrafować, zole* (*befel* i *kurort* jako *niepopr.*, *flek* – *mało używ.*, *tasz<k>a* – *stpol.*, *zole* – *gw.*). Nowszy SJPD potwierdza 4 z nich: *kurort, rolować, szlusować, wic*. *Rolować* notuje z ograniczeniem *tech.*, pozostałe ocenia jako *przest.* Wydany w dwudziestoleciu międzywojennym słownik wyrazów obcych ESWO rejestruje blisko połowę germanizmów z tej grupy, a mianowicie 9 jednostek: *bady, kara, kuplować, kurort, munsztuk, obdach, rychtować, taszka, sztrafować*.

¹¹ W *Słowniku...* J. Szweda mamy postaci prefigowane: *obrychtowywać, podsstrychowywać, wypucować* oraz imiesłów: *zasztrafowany*.

Tak więc wszystkie przedstawione tu pożyczki z języka niemieckiego rzeczywiście były w obiegu w okresie międzywojennym, kiedy to wileński nauczyciel J. Szwed opracowywał swój słownik. Wówczas jednak (i nieco wcześniej lub nieco później) potępiano nieliczne z nich, por. (oprócz przytoczonych wyżej dyskwalifikujących ocen w słownikach definicyjnych): *bady* (Bliziński 1888, Wróblewski 1926), *kurort* (Bliziński 1888, Słoński 1947, SO), *pucować* (Słoński 1947).

Część przedstawionych tu germanizmów to pożyczki dawne, dobrze przyswojone, powszechnie w polszczyźnie ogólnej używane, które wyszły z użycia nie wskutek zabiegów normalizacyjnych, lecz dlatego, że się zdezaktualizowały. Z tego właśnie powodu nie notowały ich wydawnictwa poprawnościowe, nawet te najbardziej zaciekle zwalczające w czasach porozbiorowych wszelkie naleciałości obce, por. wypowiedź W. Niedźwiedzkiego, autora tego rodzaju pracy: „Załączony tu zbiór wyrazów obcych nie jest zupełnym zbiorem wyrazów cudzoziemskich w naszym języku: dążąc do oczyszczenia powszechnej mowy naszej w dobie obecnej, pomijam obce wyrazy z zakresu starej polszczyzny i gwar ludowych” (Niedźwiedzki 1917: 14).

Druga grupa germanizmów, czyli te pożyczki leksykalne, których nie poświadczają polskie słowniki definicyjne, liczy 6 jednostek. Jedynym germanizmem niepotwierdzonym – poza naszym *Słownikiem...* – w żadnym innym źródle jest *trap* ‘tętent’. Pozostałe wyrazy pozostawiły jakieś ślady swej obecności w polszczyźnie. Rzeczownik *bratrura* jest jeszcze dziś szeroko znany w gwarach, *grad* notuje ESWO (wskazując wprawdzie fr. etymologię), *fet* w bliskim znaczeniu poświadcza SW, *rajtpajecz* źródła nie notują, ale formacje analogiczne, np. *rajtrok* czy *rajtszula*, są polskim słownikom znane, przymiotnik *wicowny* nie został zarejestrowany, lecz *wic*, będący jego podstawą słowotwórczą, w przejrzanych źródłach się pojawiał.

Germanizmy, które J. Szwed wprowadził do swego *Słownika...*, pochodziły, jak się wydaje, ze Śląska Cieszyńskiego i Małopolski, a nie z kresów północno-wschodnich, gdzie ta praca z zakresu poprawności językowej powstała. Świadczy o tym brak poświadczeń w znanych opracowaniach polszczyzny północnokresowej, zwłaszcza zaś w monografii Z. Kurzowej (1993).

Wykaz skrótów słowników

- DGWDS Duden. *Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in 6 Bänden. Herausgegeben und bearbeitet vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion unter Leitung von Günther Drosdowski, Bibliographisches Institut Mannheim/Wien/Zürich* 1976.
- ESRJa Фасмер М., *Этимологический словарь русского языка*, т. I, Москва 1986.
- SEJP A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1993.
- SGP J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, t. 1-6, Kraków 1900-1911.
- SJPD W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 1-10, Warszawa 1958-1969.
- SL S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. 1-6, Warszawa 1807-1814.
- SO S. Szober, *Słownik ortoepiczny. Jak mówić i pisać po polsku*, Warszawa 1937.
- SW J. Karłowicz, A.A. Kryński, W. Niedźwiecki, *Słownik języka polskiego*, t. 1-8, Warszawa 1900-1927.
- SWil A. Zdanowicz i in., *Słownik języka polskiego*, t. 1-2, Wilno 1861.
- WSPNNP U. Czerska, S. Walewski (red.), *Wielki słownik polsko-niemiecki niemiecko-polski*, Berlin – Monachium – Warszawa – Wiedeń – Zurych – Nowy Jork 2005.

Bibliografia

- Bliziński J., 1888: *Barbaryzmy i dziwolągi językowe*, Kraków.
- Cieszkowski M., Mędelka J., 2007a: *Czy germanizmy? Na materiale „Słownika błędów językowych” Juliana Szweda*, „Linguistica Bidgostiana” IV, s. 98-117.
- Cieszkowski M., Mędelka J., 2007b: *Nieznane i mało znane germanizmy leksykalne (na materiale „Słownika błędów językowych” Juliana Szweda)*, „Poradnik Językowy” nr 10, s. 62-70.
- Cieszkowski M., Mędelka J., 2009a: *Germanizmy leksykalne w wileńskim „Słowniku błędów językowych” Juliana Szweda*, „Acta Baltico-Slavica” XXXIII.
- Cieszkowski M., Mędelka J., 2009b: *Mało znane źródło germanizmów: wileński „Słownik błędów językowych” Juliana Szweda*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza” XVI.
- Doroszewski W., 1964: *O kulturę słowa. Poradnik językowy*, t. I, Warszawa.
- Doroszewski W., 1968: *O kulturę słowa. Poradnik językowy*, t. II, Warszawa.
- Dyzak A.S., 2002: *Dialektyzmy wielkopolskie w mowie mieszkańców Bydgoszczy*, [w:] S. Cygan (red.), *Gwary dawniej i dziś. Prace ofiarowane Docent Wandzie Pomianowskiej*, Kielce, s. 71-82.
- Dyzak A.S., 2003: *Germanizmy w mowie mieszkańców Bydgoszczy*, [w:] M. Święcicka (red.), *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, Bydgoszcz, s. 81-94.
- Karszniewicz-Mazur A., 1988: *Zapóżycczenia leksykalne ze źródła niemieckiego we współczesnej polszczyźnie*, Wrocław.

- Kucała M., 2002: *Twoja mowa cię zdradza. Regionalizmy i dialektyzmy języka polskiego*, Kraków.
- Kurzowa Z., 1993: *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI-XX w.*, Warszawa – Kraków.
- Kurzowa Z., 1985: *Polszczyzna Lwowa i kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*, Warszawa – Kraków.
- Mędelska J., 2000: *Język polskiej prasy wileńskiej (1945-1979)*, t. II: *Lata 1945-1959*, Bydgoszcz.
- Mędelska J., 2005: *Wileński słownik błędów językowych Juliana Szweda*, „Poradnik Językowy”, z. 10, s. 43-55.
- Niedźwiedzki W., 1917: *Wyrazy cudzoziemskie zbyteczne w polszczyźnie*, Warszawa.
- Nowowiejski B., 1996: *Zapożyczenia leksykalne z języka niemieckiego w polszczyźnie XIX wieku (na materiale czasopism)*, Białystok.
- Słoński S., 1947: *Słownik polskich błędów językowych*, Warszawa.
- Szober S., 1937: *Słownik ortoepiczny. Jak mówić i pisać po polsku*, Warszawa.
- Szwed J., 1931: *Mów poprawnie! Słownik błędów językowych*, Wilno.
- Wróblewski J. T., 1926: *2000 błędów językowych, barbaryzmów, dziwolągów, nowotworów ze wszystkich dzielnic zebranych wraz ze słowniczkiem*, Warszawa.
- Zawiliński R., 1932: *Nowe książki*, „Poradnik Językowy” 9/10, s. 172-173.

Lexical german idioms in the vilnius dictionary of lexical mistakes

by Julian Szwed. Supplement

Summary

Authors deal with approx. 30 German idioms excerpted from a text on lexical correctness which was published in Vilnius in the 30s of 20th century. A significant majority of German borrowings taken from this specific source was presented in previous articles and only approx. 30 lexical German idioms, previously overlooked, were analysed here. A large number of words of German origin (21 units) noted in the *Vilnius Dictionary...* by J. Szwed and addressed to as lexical mistakes was widely known within the Polish language area, for instance: *bady*, *kara* ‘wheel-barrow’, *kuplować*, *munsztuk*, *obdach*, *taszka*, *zole*, which is confirmed by entries in Polish definition dictionaries. A small group of German idioms is not confirmed by Polish definition dictionaries (6 units): *bratrura*, *fet*, *grad* ‘degree’, *rajtpajcz*, *trap* ‘tramp’, *wic*. However, almost all of them (exception: *trap* ‘tramp’) were noted in other sources. Consequently, they were also used within the Polish language area long time ago.

Marek Cieszkowski – profesor nadzwyczajny UKW, od r. 2003 Kierownik Katedry Filologii Germańskiej, od roku 2007 Kierownik Zakładu Komunikacji Językowej. W latach 1981-1986 odbył studia germanistyczne na uniwersytetach w Toruniu, Greifswaldzie i Lipsku. Stypendysta Fundacji Roberta Boscha (1989),

Duńskiej Fundacji Kultury (1992) i Fundacji Volkswagena (1995). Rozprawa doktorska (1991) *Morphologische und semantische Konsequenzen bei der Bildung mehrfach zusammengesetzter Komposita in der deutschen Gegenwartssprache*, rozprawa habilitacyjna (2002) *Zeichen und Zeichenrelationen beispielhaft dargestellt an Tier-Textemen aus Friedrich Nietzsches Werk „Also sprach Zarathustra“*. *Eine kritische Bewertung semantischer Theorien*. Zainteresowania naukowe: słowotwórstwo germanistyczne, problemy współczesnych badań semantycznych, tekstologia, język współczesnych mediów. Realizuje projekt badawczy (2007-2010) *Idealizm w językoznawstwie germanistycznym pod koniec XIX i na początku XX wieku*.

Jolanta Mędeńska – prof. dr hab., sławistka, prof. zw. na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, dyrektor Instytutu Neofilologii i Lingwistyki Stosowanej, kierownik Katedry Bałtycko-Słowiańskich Kontaktów Językowych. Zainteresowania naukowe: językoznawstwo konfrontatywne, leksykografia dwujęzyczna, bałtycko-słowiańskie kontakty językowe, polszczyzna północnokresowa, język prasy, polszczyzna radziecka. Autorka ok. 120 prac naukowych (w tym 12 książek, m.in.: *Zaimek w polsko-rosyjskiej konfrontacji przekładowej*, Bydgoszcz 1992; *Język polski na Litwie w dziewiątym dziesięcioleciu XX wieku*, Bydgoszcz 1993; *Język Jana Ciechanowicza. Przyczynek do dziejów polszczyzny na radzieckiej Litwie*, Bydgoszcz 1996; *Język „Prawdy Wileńskiej”*. *Północnokresowa polszczyzna kulturalna w początkach sowietyzacji Wilna i Wileńszczyzny*, Bydgoszcz 1999; *Język polskiej prasy wileńskiej (1945-1979)*, t. I. *Wileńska prasa i jej twórcy na tle nowej sytuacji polityczno-społecznej*, Bydgoszcz 1999; t. II. *Lata 1945-1959*, Bydgoszcz 2000; t. III. *Lata 1960-1979*, cz. 1.: *Fonetyka, słowotwórstwo, fleksja, składnia*, Bydgoszcz 2001, cz. 2: *Słownictwo: Wyrazy*, Bydgoszcz 2004; (z M. Marszałkiem) *Za murem. Polszczyzna wydawnictw kowieńskich publikowanych w Republice Litewskiej w latach 1919-1940 (na tle ogólnopolskim i północnokresowym)*, t. I. *Fonetyka, grafia*, Bydgoszcz 2005).